

saját városának a bazárjában nem állja ki az angol gyáros versenyét, aki ezer mértföldről kénytelen az anyagot a piacra küldeni? ... Mi teszi ezt a nagy különbséget ország és ország között urak!? Nem a föld termékenysége, nem az éghajlat szelídsége, nem a bányák, nem a kikötők, sem a folyamok ... *Az ember, az ember az a nagy szerszám, amely a gazdagságot termeli.* Campania és a Spitzbergák természeti különbsége jelentéktelen egy testileg és szellemileg egészséges nép által lakott ország embere és egy testileg és szellemileg egészségtelen nép által lakott ország embere közötti különbséghez képest. Azért vagyunk mi gazdagabbak és azért nem lettünk szegényebbek, mert minden 7 nap között egy napon *nem* dolgoztunk. Ez a nap nincs elvesztve. Míg a szorgalom eltűnt, míg az eke pihen, a börze hallgat, míg füst nem száll a gyárból ég felé, a gazdagodásra nézve épen olyan fontos folyamat megy végbe, mint a dolgozó napokon. Az ember, minden gépek gépe, akihez képest a Watt és Arkwrights találmányai értéktelenek – az ember lesz ezen a napon kijavítva. Sohasem fogom elhinni, hogy az, ami egy népet erősebbé, egészségesebbé, jobbá, okosabbá teszi, az végeredményében szegényebbé teszi.” (Macaulay beszéde 1846. május 22-én az angol alsóházban: The ten hours bill.)

„A normal munkanap kivívása egy hosszú, a munkásság és tőkésosztály között többé-kevésbé elrejtve folyó polgárháború eredménye.” (Marx: Capital. I. 303. 2. kiadás.)

„1852-ben azt mondta a francia munkásság: a törvény, mely a munkanapot 12 órára rövidítette, az egyetlen jó, melyet nekünk a köztársaság adott.” (Marx: Capital I. köt, 277. 2. kiad.) Néhány európai állam törvényben szabja meg a gyári munkások maximális munkaidejét, más államok nem mennek el eddig, hanem a hatóságnak adják azt a jogot, hogy az egészségre veszélyes üzemekben a munkaidőt korlátozzák. Ezekkel az intézkedésekkel egy nagy princípium tört utat a modern államban, az a princípium, hogy az emberi munkát nem lehet közgazdasági *elveit* alkalmazni, mert a munkásosztály erejének az emberi fiziológia törvényeivel ellentétben álló kizsárolása, nemcsak a munkásra, hanem az egész társadalomra fenyegető veszélyt jelent. Érthető, hogy mikor a vállalkozó munkaerőt vásárol, iparkodik annak kihasználása által azt minél olcsóbban megvásárolni. De a modern állam nem nézhette ugyanilyen szemmel' a dolgozókat.

Nem tartozik most ide annak a megvizsgálása, milyen közgazdasági feltételek tették lehetővé a munkás ezen védelmét, mekkora szerepe van benne a vámvédelemnek, mely megsemmisítette azt az ellenvetést, hogy a külföldi verseny lehetetlenné tenné a munkaerő védelmét. (Feltűnő, hogy erre az összefüggésre véd vám és munkás védelem között a nemzetgazdaságtan – mi legalább így tudjuk – még nem mutatott rá.)

Különben pedig a munkaviszony általában ma még – ahogy mondani szokták – szabad és nem a hatóság állapítja meg a munkaidőt, mint pl. Anglia néhány gyarmatában. A munkaviszony szabad, vagyis a munkaszerződés, tehát a munkaidő is, szabad alku tárgya. Mint minden alkunál, itt is az alkudozó felek erejétől függ, mennyi és mily előnyöket tud magának biztosítani. Ahol a munkások erős szervezetekben veszik fel a harcot, ott a munkaidő rövidebb lesz. ahol a

Dr. Lánczi Jenő: A férfi munkások törvényes munkaidejének szabályozása a nyugat-európai államokban.

„Higyjék el, hogy megfeszített munka, korán az életben elkezdve, minden nap hosszú ideig folytatva, a test növést akadályozva, a szellem növést akadályozva, semmi időt egészséges mozgásra nem engedve, semmi időt a szellemi képzésre nem engedve, korlátozza mindazt a magasabb képességeket, amelyek hazánkat nagygyá tették. A ti túldolgoztatott gyermekeitek gyenge és elfajzott nemzedékké lesznek, nemzői egy még gyengébb és elkorcsosodottabb nemzedéknek; az sem fog hosszú ideig tartani, míg a munkás leromlása azon érdekeknek is rovására fog esni, amelyekre testi és erkölcsi energiáit pazarolta. Egyrészt heti pihenő, másrészt napi 2-3 órai pihenés, mozgás, gondtalan szórakozás, vagy hasznos tanulmány szükségesek, hogy az egész embert fizikailag, erkölcsileg és szellemileg jobbá tegyék, és ami az embert jobbá teszi, jobbá teszi az ember munkáját is. Hogyan van az urak, hogy a hindostani kárton gyáros, akinek az ajtaja előtt nő a gyapot, a

munkások szervezeteivel egyenlő erejű munkaadó szervezetek állanak, melyek egymás erejét egyensúlyban tartják, ott majdnem tisztán a kereslet és kínálat törvényei lógják a munkaidőt és béri megszabni. Egészen véve azonban bátran mondhatjuk, hogy – ceteris paribus – a munkaidő nagysága a munkások szervezethez aránylagosan csökken.

Amióta a munkások szervezkedése, megindult az európai államokban, azóta a munkaidő egész határozott irányzatot mutat a rövidülésre. A munkaidő esik. Ha eltekintünk bizonyos kisebb hullámzásoktól, így a 19. század elején a munkanélküliek megdöbbentő nagy száma megnövesztette a napi munkaidőt, ha ezektől a folytonos hullámzásoktól eltekintünk, mondhatjuk, hogy a munkaidő a csökkenésre állandó tendenciát mutat. Ha egy koordináta rendszeren a 18. század végétől kezdve a munkanap hosszának méreteit egész napjainkig feltüntetnők, a végső pontokat összekötve a grafikon egy elég meredek esésű (az abszcissával mintegy 30₀-os) vonalat mutatna nekünk. Mert Sidney és Beatrice Webb azt írják (Munkádemokrácia. I. köt. 409. old. Ford. Győry Endre), hogy a 19. század elején 12 óra volt a rendes munkanap és a munkanapot a szervezett munkásoknál ma európai átlagban 9 órára tehetjük.

Ismételjük, a munkaidő esése nem volt megszakítás nélküli, mert mihelyt a gazdasági konjunktúrák rosszra fordultak, a vállalkozók megpróbálták, hogy „a heverő órákat, melyek haszon nélkül eldobattak, visszaszerezzék az ipárnak és a nyereségnek, vissza-vivén őket a termelő munka szolgálatára” (A vasiparosok egy titkos körleveléből 1878-ból idézi Webb: Munkádemokrácia I. 410.), de azért a múlt század irányzata a csökkenést mutatja a munkaidőben és valószínűleg – (semmi kilátás sem lévén a csökkenő úepszaporodás megváltozására) a munkaidő még tovább fog esni.

Ismételjük: a munkaidő megrövidítést a munkások túlnyomó részben a szervezkedésnek köszönhetik. Ma már hihetetlennek tetszik előttünk, hogy egy félszázadon „keresztül a nemzetgazdasági tudomány – nemcsak Smith, Ricardo, hanem Rodbertus, sőt nem egy helyen Marx is*) abban a meggyőződésben volt, hogy a szervezkedés nem befolyásolhatja sem a munkaidőt, sem a munkabért, mert ezt csak a kereslet és kínálat szabályozza. De a gyakorlati élet, elsősorban maguk a munkások szerencsére nem sokat törődtek a tudománnyal és megindult a szervezkedés és vele együtt a munkás jobb sorsa. De ma senki sem kételkedik többé, hogy az ipari munkásvédelem igazi hordozói a szakszervezetek, nem az állam, nem az egyház és nem a társadalom.

Ahol a szakszervezetek közbeléptek, ott a munkaidő jóval rövidebb, mint amelyet a törvény maximumként megenged. A szervezett munkásokra nézve a maximális munkanap törvénybe iktatásának közvetlenül nem nagyon sok jelentősége van. De a szervezett munkások a munkásság kisebb részét teszik még Angliában is, és ipar a maximális munkanap óriási jelentősége a munkásosztályra nézve letagadhatatlan. Aztán jól tudjuk, hogy a szervezett munkások létfeltételeit a szervezett munkások nagy tömege is befolyásolja.

A következőkben a felnőtt férfimunkások munkaidejére vonatkozó tételes szabályokat akarjuk közölni, a női, a gyermek és az ifjúmunkásokra vonatkozó rendelkezésekkel később fogunk foglalkozni.

A gyermek- és a női munkára vonatkozó anyag különben is össze van gyűjtve több újkeletű mun-

kában, míg a felnőtt férfimunkások törvényes munkaidejét ismertető újabb műről ellenben nincs tudomásunk. Az idevonatkozó régebbi könyvek pedig már elavultak. Elavult a nagy magyar anyagyűjtemény is az „Ipartörvény módosításáról”, melynek VI. és VII. kötetei foglalják a munkásvédelmi törvényhozást magukban. Ez a gyűjtemény különben is hiányos.

II

Franciaország. Franciaország egész népességi* 1906-ban kerek számmal 39.000.000 lelket számlált. Ebből a munkások és alkalmazottak száma 7.610,000. Ebből a halászat, az erdő és mezőgazdaságban foglalkozott 2,690,000, a bányákban 265,000, élelmi iparban 294,000, kémiai iparban 117,000, textiliparban 670 ezer, ruházati iparban 443,000, faiparban 362,000, vas és fémfeldolgozás 550,000). építőipar 344,000, agyagos porcellánipar 152,000, szállítóipar 432,000, kereskedelemben 760,000, bank és biztosításban 60,000. Tehát összesen 7 millió 610 ezer egyén kerülhetne törvényes védelem alá.)*

A valóságban a dolog így áll:

A hivatalos jelentés**) szerint a 12 órás maximális munkanapról szóló törvény az iparban 39,556 üzemre és a 10 órás törvény (gyermek és nők és velük együtt dolgozók) 165,831 üzemre terjednek ki. Összesen ezek mintegy 3 millió személyt ölelnek fel. De ezek között is 664,000 a felnőtt férfi, kit a törvényes maximális idő véd, a többi gyermek, fiatalkorú vagy nőmunkás. A mezőgazdaságban nincs semmiféle korlátozása a munkaidőnek, sem a kereskedelemben, az egy pihenő nap kivételével. Tehát a munkás és alkalmazottaknak mintegy 12%-át védi csupán a maximális 12 illetve 10 órás munkanap.

A 12 órás maximális munkanapot az 1848. szeptember 9-iki törvény hozta be. Kiterjed gyárakra és műhelyekre, ahol 20-nál több egyén van alkalmazva és mechanikus erő van működésben. A tényleges maximális munkaidő – vagyis a szüneteket nem számítva – ezekben napi 12 óra felnőtt férfimunkásokra nézve. Tehát a törvény által kötelezőleg előírt munkaszüneteket így figyelembe véve, több mint 12 óra.

10 órás van azon felnőtt férfimunkásoknak a munkaideje is megszabva, akik nővel és gyermekekkel együtt dolgoznak. (Az 1900. márc. 30-iki törvény.) Mindkét törvény alól igen sok kivétel van statuálva. A most említett 1900-iki törvénynek a 10 órát megállapító rendelkezése 1904. óta van érvényben. Ezt a törvényt a munkaadók kijátszszák, mert válaszfalat húznak a nő és a férfimunkások között és ezt a kis változtatást a helyiségen elegendőnek tartotta a semmitőszék, hogy a 10 órás maximális idő felnőtt munkásoknál mellőzhető legyen.

8 órában van a föld alatt dolgozó szénbányászok maximális munkaideje (1905. jun. 29. törvény) megszabva, egy a szenatus előtt fekvő javaslat pedig a 8 órás maximális munkaidőt a földalatti pala- és a fémbányákra is kiterjeszti.

10 órás munkanap javaslat: A kamara által már letárgyalt és a szenatus előtt fekvő javaslat szerint: műhelyekben, gyárakban, bányákban, szállítási és építési vállalatoknál a napi munkaidő 10 órát nem haladhat meg. (Átmenetileg 2 évig 11, a következő 2 évig 10½ órát). Ez a rendelkezés nem terjed ki azokra az üzemekre, amelyek 20-nál kevesebb munkást fog-

*) Paul Louis: Über die Fortschritte der gesetzlichen Regelung der Arbeitszeit in Frankreich. Arch. für Socialwissenschaft 1913. Märzheft.

**) A Commission supérieure du travail jelentése.

*) Sőt egy mai hó is: M. Weber: Der Kampf zwischen Kapital u. Arbeit.

lalkoztatnak motorikus erő nélkül, vagy bár motorikus erőt használnak, a munkások száma 10 alatt marad.

Nem törvény útján, hanem rendeletileg van korlátozva, illetve megszakva a munkaidő a következő üzemekben:

A tengerészeti miniszter 1903. január 7-iki körirata szerint az arzenálokban és a katonai műhelyekben – a kikötők kivételével – a munkaidőt 8 órában állapítatik meg. (Bull. de l'Off. du Travail 1903. I.)

A posta és táviró üzemében is általános most a 8 órai napi munkaidő.

1906. dec. 15-től kezdve az állami üzemekben és pedig az állami dohánygyárakban és gyufagyárakban, továbbá a pénzverdékben a munkaidő napi 9 órára szállított le, sőt ha a megengedett 40 percnyi szünetet is beszámítjuk, csak 8 óra 20 percet tesz ki a munkaidő naponként.

Jóval magasabb a vasúti munkásoké. Mozdonyvezetők és fűtőké napi maximális 10 (10 nap alatt 100 óra lehet, tehát tulajdonkép, vasárnapot is figyelembe véve több mint 10) és vasúti pályaőrök, jelzőőrök egész napi 12 óra lehet a maximális szolgálat.

Egészségügyi szempontból történt a munkaidő korlátozása az úgynevezett caissonmunkálatoknál.

Egy 1908. dec. 15-iki rendelet a „komprimált levegővel dolgozó üzemekben” a munkaidőt következőképpen szabályozza:

A munkaidő:

8 óra, ha 1 cm²-re 2 kg. nyomás esik

7 „ „ „ 2—2.5 „ „ „

6 „ „ „ 2.5—3 „ „ „

5 „ „ „ 3—3.5 „ „ „

4 „ „ „ 3.4—4 „ „ „

A munkaidőnek az egészség vagy a biztonság okából való korlátozása más iparágakban a rendelkezésünkre álló adatok szerint (Bulletin de l'Office du Travail és Sociale Rundschau) nem történt.

Összefoglalva: elmondhatjuk, hogy a francia közüzemekben a 8 órai munkanap általános, a maximális munkanap a gyáripari üzemekben pedig 10 órát csak kivételesen halad meg, szabály szerint pedig a 10 óra alatt marad.

Folytatjuk.